

IBUSZ-szal a SALT—II-re

„Igy sexualizálódik a világ - élvez, aki él - élvezünk mi is, amikor bennünket ölnek.”

(MÉSZÖLY MIKLÓS)

„Amíg iszunk a Békére, azt lesem
melyikem mozdul ellenem,
melyik magamat rúgjam gyomrom, fejem?”

(KÖRMENDI LAJOS)

„A világ csak egyszer lehet ilyen: aztán vagy megsemmisül, vagy teljesen érthetlenné válik az utókor számára.”

(VLADO GOTOVAC)

Barátaink és ismerőseink – nálunk vendégeskedve vagy közös együttléteink során más otthonokban – korábban gyakran újra s újra meséltették velünk elhíresült kézfogásunkat. Rendszerint a televízió világpolitikai hírei hívták elő az igényt, s feleségemmel ismételten szívesen előadtuk minden alkalommal, hogyan is történt. Az anekdotává csiszolódó epizód felmondása alatt a képernyőn nyugodt ütemben tovagördült a hírfolyam, a nap súlyos eseményhordalékával. Fél szemmel is alig figyeltünk oda, egy megbízható patthelyzet tili-to-líjának tűnt a legdrámaibb képsor is. Az ital és a bennfentes csevely – anekdotánkkal fűszerezve – mindenkit jobban érdekelt.

Környezetünk már betéve tudja történetünket, legfeljebb szórakozottságból kérdeznek rá időnként, gondoltam mostanában, érzékelve az érdeklődés megcsappanását. Nem csoda, hiszen két éve múlt az esetnek, *Carter* sem aktuális már, még ha időnként fel is bukkan a hírekben; igaz, mostanság csak a diplomáciai játszmák epizodistájaként. Nem mintha önszántamból minduntalan fel akarnám cleveníteni azt a hüvös délcéltöttöt, de kíváncsi voltam, mi lehet a növekvő érdektelenség tulajdonképpeni oka. Egyébként zavart már a végsőkig stilizálódó produkcióink; számunkra fontos részletek maradtak ki, a kezdet kezdetén is, előadhatatlanságuk miatt.

Az egyszerű megfajtést baráti összejöveteleink mindig ismétlődő mozzanata kínálta föl. Arra kellett felriadnom, hogy mostanában elmarad a fecsegés a televízió híradásai alatt. Legfeljebb indulatszavakat hallani, vagy még annyit sem, csak pusztá érzelemnyilvánító, rövid hangokat, nagyjából azonos tartományból. Vannak, akik némák. Kezünket időnként szemünkre tapasztjuk, mint *Michelangelo* elkarhozottja az *Utolsó ítéleten*, mert elviselhetetlen még a látványa is, hogy mibe zuhanhatunk. Kíváncsiságunk azonban legalább olyan erejű, mint rettegésünk foka; egyik szemünk befogva, míg a másik a meredtségig kerekre tágul – nincs akaratunk, hogy a látványtól szabaduljunk. A képernyőre meredünk hát, s talán még némi elégedettség, lappangó önelvezet is van bennünk, saját fajunk előtti főhajtás, miközben a civilizáció csúcstelje-

sítményeit látjuk működés közben, kísérleti terepen, esetleg grandiózus sci-fi imitációban trükkfelvételeken, szakszerű magyarázattal kísérve, részletezően a pusztítás természetét, fokát illetően. Aztán egy ijedt, csodálkozó és tárgyilagos (így együtt) modat: „Nézzétek már! Ezek gond nélkül ránk rogyasztják az eget!”

Pedig már hamarabb föl kellett volna neszelnünk, időben elkezdhattünk volna félni. A külpolitikai kommentárok ötletellen meteorológiai szóhaszná-lata által kiváltott mosoly („hüvös béke”, „hideghullám”, „lehülés”, „fagyos szelek a béke olajága ellen”, stb. – lásd visszamenőleg, legalább a legutóbbi amerikai elnökválasztásokig, a külpolitikai híryanagot és publicisztikát) talán az első percben az arcunkra kellett volna, hogy fagyjon, de legalább töpren-gővé torzulhatott volna. És még most sem vagyunk hajlandók látni és tudomá-sul venni teljes mélységéig a cipőnk orra előtt támadt rianást.

Görceinket, valamelyest, nyugati kortársaink is oldják: Reagan és környeze-tének apokaliptikusan nagyvonalú kijelentései nyomán keletkezett békemene-tek, tiltakozó gyűlések résztvevőinek arcát figyelve, a televízió politikai mű-soraiban, mintha ők tennék ki a tömeg javát. Ők, a 68-asok, a társadalmi re-formokat követelők, a vietnami háború ellen tiltakozók. Legfeljebb annyi a különbség, hogy az ülösztárijkokban szívósan kitartó, majd hajuknál, lábuknál fogva vonszolt, hasbarúgott diáklányok gycerekkocsit tolnak maguk előtt; tiszta homlokú, szakállas férjek pedig, akik megtanultak luxusokocsiból barrikádot építeni, s tudják mikor és hogyan célszerű felkapni és visszadobni az izzó, füst-ölő könnyfakasztó gránátot, milyen testtartás biztosítja a lágy részek, különö-sen a herék védelmét az egyre hosszabb rendőrbotok ellen, most fiúkkal a nyakukban vonulnak. No meg civiselik az idősebbeket is, még a szónoki emel-vényeken is. Európának nem lenne nagy ősze nélkülük. Tapasztaltabbak már, tehát csendesebbek is. Amikor a fegyelmeczetten tiltakozó tömeg feje fölött a polietilénből formált, átlátszó, oxigénnel töltött, malackövér neutronbomba-utánzat, kézről-kézre adva, fejük fölé ér, fölnyulnak ők is, hogy remény és rezignáció, hit és dezillúzió keverékével arrébb fricskázák. A látványon ve-lük mosolygunk. Illik hozzánk is ez a tárgyilagos derű.

Persze, 1979 júniusában, Bécsben, a SALT-II csúcstárgyalásának utolsó nap-ján, egy felhős délelőttön, amikor húsz-huszonöt magyar turistával együtt ke-zet fogtunk Carterral, mindezt Kasszandraként igazán senki sem gondolta vol-na még.

Ha a véletlen is múlt, s mi voltunk a legjobban meglepve, készületlenül nem ért bennünket az a kézfogás. Utólag úgy látjuk, minden egybevágott. Már az is, ahogy szokásunkkal ellentétben beleugrottunk abba a szabad szombatos útb: a bizonytalanság cselekedtetett bennünket.

Mert minden bizonytalan volt. Idegeim mélyéről időnként az is megkísér-rett, hogy éppen a szándékosságunk miatt. Majdnem tervszerűséget írtam, mi-ként pontosabb is lett volna. Holott ettől irtózom leginkább. Ami azért köny-nyen legyőzetik, mert nevelődésem hibájának rovom fel (abból van elég, an-nak számlájára bármi felírható), amely kései csökevényként kiütözköz rajtam. Némi viszolygás így is visszamaradt bennem, mert nem tudok kiegyezni – mi-vel? az ízléssel? –, hogy ennyire természetelvű kérdésben kiszámítottak le-gyünk. Aztán minden belemosódott az állandósult kétségbe. Feleségemmel al-kalmanként egymás megerősítésére hívtuk elő magunkból a derűt. Olyan fel-fokozottan éltük meg az első két gyermekünk kihordási idejét, hogy a tapasztalat homlokegyenest az ellenkezőjét eredményezte mindkettőnknél, mint vár-ni lehetett volna. Két gyermekünkönél mindent megtanultunk, ami a „laikus”

számára lehetséges. Részleteiben ismert, ésszerűen okolható, időben kibontakozó logikus folyamatot kísértünk végig kétszer is, tehát a tapasztalástól is feloldulva várakozhattunk volna a harmadik esztében. Mégis, már az elcsánás időszakában, misztikus, véletleneknek végsőkig kiszolgáltatott, tőlünk teljességgel független, s a miénknél jóval több és meghatározóbb tényező végeredményének vizionáltuk, *amit* majd a gyermekünknek nevezünk. Kétségbeesve szerettük egymást, mondván, hogy terveink úgyis leválnak rólunk és itt állunk majd kétségek között, nem tehetvén egyebet az idegőrlő várakozásnál.

Ha a nyár még a miénk lehetne! Félidős hassal mégsem lehet úgy csavarogni, ahogy mi szoktunk, boldog révületben beleveszve a világba. Mégis, míg lehet, menjünk! Akárhová, csak mozduljunk ki! Idegen is legyen, de már némi kényelem is szükséges, és elviselhető távolság.

Bécs?

Igen, Bécs! A terv pedig? Bruegel, mászkálás, film, sör, szakajtónyi külhoni, ismeretlen küllemű apróság (ceruza, toll, radírgumi, színesek, reprodukciós füzetkék, matchbox stb.) a gyerekeknek és végeérhetetlen dumák. Éppen beférünk – lemondás miatt – egy másfél hónap múlva (ez a legközelebbi lehetőségünk) induló csoportba.

Amikor Carter kocsija a Svájci kapun, a Burg kápolnája elől csigaóvatosan kibújt, már mindent teljesítettünk, különösebb sictség nélkül, élvezve, ahogyan az idegen város összezár bennünket.

Mialatt a mise végére vártunk, megint előtött a kétely. Akkor döntünk-e ép ésszel, ha éltetjük magunkban a reményt és sötét kételyeink idején csalóka fényében tűnődünk, avagy törődjük hozzá tévedéseinkhez, mielőtt még bűné növesztenénk, nehogy soha nem szűnő büntudatot vegyünk magunkra makacs önvádunkkal, amiért általunk taszítottak ebbe a világba emberi lények. Minden egyéni előrelátásunk bizonytalansággá oldódik, aminek homályán át cselekvő *mégis*-cinket a fatalizmussal határosnak látom.

Zavaromban a Smenámat kattoztatom, pedig már vészesen fogy az utolsó tekeres filmem, s ha így folytatom, mire Carter végez a reggeli ájtatosságával, semmi sem marad.

Feleségem fázosan belémkarol: Bécs ezekben a napokban nem szolgálhatott még jó idővel is. Ennek ellenére a várudvaron egyre szaporodott a tömeg, a nyelvi zürzavarból is kivethetően javarészt turisták. Már I. Ferenc császár emlékművének talapzatára kapaszkodnak többen, úgy megvastagodott a bécsi rendőrök kordonja mögött a kíváncsi gyülekezet. A várakozás ideje túl hosszú-ra nyúlik, már rég beleuntunk a találgatásba, vajon itt van-e már az elnök. Egyesek szerint régen, a televízióban és az újságban jelzett időponttal szándékosan félreinformálták a nyilvánosságot; érdemes várni, most már nem tarthat soká. Annál is inkább maradjunk, mert nem lehet véletlen, hogy egyre többen vagyunk az „In der Burg” történelmi falai között. A feszültség oldódik, egyre nagyobb a zaj, s egyre több a ballonkabátos titkosrendőr, akik leplezetlenül furakodnak közöttünk, vizslatják, ki mit tart a kezében, fürkészik az arcokat, s láthatóan fáznak, tisztán idegi alapon, függetlenül a délelőtt hűvösétől. Ballonjaikban kísértetiesen emlékeztetnek arra a magyar újságíróra, akit a Mihály-kapu előtt szólítottunk meg, segítene nekünk, mert ebből az irányból a rendőrség folyton kiszorít bennünket, pedig szeretnénk látni ezt a felhajtást. Vállpántos, csattos, sokgombos ballonja csak a színében különbözött a mindenfelé hemzsegó biztonsági emberekétől, de mivel nem viselte a mellén a tudósítói minőségét igazoló fényképes, sorszámozott műanyag tokot, mint a várost elárasztó tömegkommunikációs slepp, szálfatermetével akár parancsnoknak is

nézhetne volna az idegen. Még kedvező időben állított le bennünket a Svájci kapu elé. Közvetlenül a kordonban álló rendőrök válla fölül bámészkodhatunk.

A motoros díszkíséret Hondái, BNV-i után a rendőröket figyeltük, akik az extragépek között csoportokba gyűltek, s láthatóan kellemesen adomáztattak, jókat nevetgéltek, teljes fesztelenséggel, az izgalom legkisebb jele nélkül. Amit eddig még nem láttunk, azt ők „hozták”: a bécsi kedélyt.

A Mihály-kapu irányából pedig kényelmes tempóban közlekedtek a város-néző turistabuszok, hogy a Neue Hofburg (ahol a SALT-II. sajtóközpontja működött) irányába távozzanak. Nevetséges volt, amint a turisták egy emberként forgatták a fejüket a mikrofonos idegenvezető ukázai szerint, a Carterra váró tömeg feje fölött érzéketlenül átnézve, csak az épületek homlokzatát bámulva, kínosan ügyelve, hogy semmit el ne mulasszanak a kényelmet és eleganciát legnagyobb természetességgel ötvöző járművük haladása miatt.

A buszok közc, időről időre, egy-egy konflis ékelődött, unott lovakkal. A nagy testű állatok – feltehetően blazírságuk kinyilvánítandó – rendre kipakoltak a biztosított útvonalra. De akkorákat ám, milyen végtermékre csak vastagbélű, szinte korlátlanul tágulóképes zárógyűrűjű világvárosi lovak képesek. Az pedig már az egyik közismert mindennapi kiszólás anyagiasulásának tünt, amikor éppen a Svájci kapu előtt, Carter biztosra vehető útvonalán, a hátal álló és a már megélelénkült, a kápolna irányába figyelő fotósok, tévések mögött potyogtak az úttestre a jól fejlett citromok. Őszinte, s mondjuk meg, kisé alpári nevetés hullámozott a zárt várudvaron. Az eseményeket mintegy kívülről szemlélő – tehát mindennek tanúi egyben – japán újságírók láthatóan nem értették egészen a visszhangzó röhej okát. Udvarias mosolyuk ki tudja, mit takart? Az a reményem támadt, hogy nem a lovak geggjén, hanem Európán mosolyognak. Hogy lehetséges, az ő szemükben hallatlanul gyerekesek vagyunk. Kívántam – mondjuk eképpen: „*Adassék meg nekünk, Uram...*”, hogy Európa végre akkora legyen, amilyen: kicsi. Mi (magyarok) csak nyernénk vele – lehetne tőlünk tanulni, hogyan viseljük el mások a dávidságukat. (REKLÁM! *Kisebbségi komplexusban szenved? Utazzék Magyarországra! Kössön magyar családdal barátsági és kölcsönös segítségnyújtási szerződést! Igényesnek fakultatíve értelmiségiéket ajánlunk! REKLÁM*)

Ekkor harangoznak.

Meglehetően sokan vetnek keresztet. Ministránstapasztalatomat villogtatom – türelem, már úrfelmutatásra konganak, hamarosan elbocsátják a híveket; majd elszégyellem magam, hiszen fogalmam sincs az új szertartásrendről, a szembemisézés lefokozott misztikumán kívül. Nem is beszélve Carter felekezeti hovatartozásáról, holott illenék tudnom róla, mert mintha a mély vallásossága is hajtóerőként szerepelt volna a propaganda gőzhengerében, a farmeros, pulóveres hétköznapiságán túl. Bár itt a Burghban mást el sem tudok képzelni, mint római katolikus szentmisét. A többiek sem tájékozottabbak, de ezen nem érünk rá sajnálkozni. A kapun innen rekedt újságírók megbolydulnak, villannak a vakuk. A kapun túl mozgás, hangszórós beszédhang, derűltég, taps. Az utóbbi kettő néhányszor megismétlődik, majd áslampos, mégis elegáns küllemű misére meghívottak jönnek kifelé.

Váratlanul föláll egy motoros ék. A bécsi rendőrök változatlanul fesztelennek, mégis, amikor villámgyorsan beáll közéjük egy zászlókkal (USA, SALT-II.) ékesített diplomáciai kocsi, majd még mögéjük kettő, villámgyorsan indítanak a Mihály-kapu felé, ahonnan az egyirányúsított forgalomban az utolsó pillanatig egymásba érően közlekedtek a turistabuszok, meg a konflisok. Csa-

lódott moraj, hiszen még észlelni sem lehetett, kik ülnek a kocsikban. Majd a tetőfokára hág a várakozás, amikor újabb motoros ék áll föl: most már jól hallhatóak a BNV-kre, Hondákra szerelt URH-készülékből hangzó, majd élőben is megismételt parancsszavak. A Svájci kapuban ebben a pillanatban cjtőernyős küllemű, terepszínű ruhás katonák tűnnek fel kétoldalt, ujjaik rövid csövű, éber géppisztoly elsütőbillentyűjén görcsösülnek. Valószínűleg meglepődnek az egybegyűlt tömeg láttán: hátraadott jelzéseik miatt megtorpanni látszik a mozgás, aztán, ha lassan is, folytatódik. Böhöm nagy kocsi szélvédője villan, majd úgy tűnik, mintha a sofőr a szűk kapu horzsolásától féltene a dukkózást. Ha csigalassúsággal is, de végre előmászik a széles, hosszú és lapos jármű. A személyi testőrök közül elől-hátul ketten-ketten a kocsira tenyercelnek, vagy a díszleccet fogják, amitől megmagyarázhatatlanul ünnepelesnek tűnik a jelenet, mint amikor a maratoni kapun behozzák a stadionba az olimpiai zászlót. A többi testőr tág körben halad együtt a „kézben hozott” elnökkel. Legnagyobb meglepetésünkre nem pörögnek fel helyből a kerekek, mint az előbb. Az elnök megáll a bécsi rendőrök motoros ékjében. Más sem kell az amerikai, vagy ki tudja milyen, turistáknak. Az amúgyis felerősödött hangzavart még fokozza a szavalókórusuk: „*Jimmy, Jimmy, Jimmy*” – ismétlik ritmikusan, megállíthatatlanul.

Mi még szinte magukhoz sem térünk. Előttünk áll az elnöki kocsi! Cartert alig látni a színszűrő, golyóálló ablakon át. Jobb oldalt hátul ül, csak a sofőrje van vele. Egyesek tudni vélik, hogy a felesége és a kislánya észrevétlenül elhajtott.

Nézem Cartert, a tömeget, s az egész valahogyan megrendezettnek tűnik. Szinte várom, hogy felhangozzék: *CSENDET! FELVÉTEL! CSAPO!* Ezért-e vagy másért, este, itthon a televízióban, a következő héten a mozi-híradóban, minden sokkal valóságosabbnak tűnik. Amit pedig átélünk: lefutott színházi előadásnak, a maga illékony illuzionizmusával. Realitásérzésem helyreállítandó, a túlekedő tömegeből fölnézek a környező épülethomlokzatokra, majd vissza az USA elnökére. A páncélozott Lincoln úgy hat ebben a történelmi környezetben, mintha Balassagyarmat alatt bálnák tünnének föl az Ipolyon. Persze olyan esetlen is. És védtelen. Megcélozom a Smeña SL-ekkel. Ebben is van valami nevetséges: ugyanakkor a szuperkocsira szuperfelvevők irányulnak. A kocsi neve elnökgyilkosságot idéz, s van is valami ehhez kapcsolódó sikamlós, titkolt várakozás a levegőben: „*bátba mégis... és mi itt voltunk, láttuk...*”

A lökdösődés és a hangzavar fokozódik, a rendőrök már összefogódkodnak a kordonban, a „*Jimmy, Jimmy*” fáradhatatlanul ismétlődik. Carter a mandzsettáját igazgatja, láthatóan bosszús, mert többszöri jelzésére sem lépett hozzá senki. Fogoly abban a díszes kalickában. Lehet, hogy később, ha megéri, klausztrófóbiás álmai lesznek, asztmás rohamokkal, aztán majd járhat a pszichiáteréhez, mert a gyógyszer nem segít.

Végre a testőrök parancsnoka észleli a hívást. Rövid, vita jellegű gesztikuláció. Az elnök határozott. Pillanatokon belül felhangzik megafonon át németül és angolul: „*Nyugalom, nyugalom! Mindenki maradjon a helyén! Nyugalom, nyugalom! Az elnök kiszáll! Mindenki maradjon a helyén!*” Izgalmamban az utolsó képkockánál veszem észre, hogy ellöttem a filmemet.

És Carter valóban kiszáll. Megkerüli hátul a kocsit, testőrei körülvesszik – váll a vállhoz – és mintha kiszemeltek volna bennünket, felénk, magyarok felé tartanak. Egyenesben közvetített amerikai politikai merényletek képe bukkan fel bennem. A bécsi rendőröket már elsodorta a tömeg, az elnök közvetlen

közleléből kiszorította a személyi testőrség. Látom Carter mosolyát és kezét. Tudom azok nevét, akikkel előttem kezetráz. Most a feleségemmel. Most olyan közel kerülünk egymáshoz, amilyen közel egy amerikai politikai gyilkosság elkövetője és az áldozat, mondjuk egy étterem szűk, konyhai folyosóján.

Megölhetnék!

Megölhetném – villan a szemembe a helyzet. Nincs az a biztonsági ember, aki most garantálni merné az életét.

De mért tenném?

Hajlamom sincs rá.

Vagy az már elég, ha legalább az ötlet felmerült bennem?

De mi célból rántanék bicskát hirtelen? Hisz' béke lesz! Itt, Európában legalábbis. Valamilyen béke mindenképpen. Tárgyaltak, megegyeztek, aláírták.

Mindent fölboríthatnék?

Persze nem készültem. Legfeljebb a Smenámát törhetném szét a fején, vagy a felém nyújtott kezébe haraphatnék.

Hadd éljen az elnök. Itt van előttem és mosolyog, mosolyog, jobb mint egy Lewin-karikatúra. Tán csak a testőrök valódiak körülötte: felhevült lovak módjára remegnek. Nem félelem ez, látom – készenléti feszültség. Ezeknek a jólöltözött, lányok kedvelte sportfiúknak lenne a legtöbb bajuk az egészből.

A többi pedig tudható. A Carter-adminisztrációt felváltaná egy másik, a farmernadrágosok csapatját követné a soron levő, akik szintén úgy lebegnének a politikacsínálás önállóságának látszatában, mint ezek.

Hát ők is mik?

Carter saját akarata, döntéskészsége csúcsára jutott itt, a szemünk előtt, amikor vasárnapi reggeli miséről jövet kinyilvánította a biztonságáért felelős testőrök parancsnokának azt a szándékát, hogy programon kívül hosszú lelki-gyakorlatának belső békéjét egybeolvasztja embertársaival, s erről a virtuális, spirituális közösségről testi közelségével is biztosítani akarja mindazokat, akik a kedvéért várakoztak, dideregve. Lemondok hát arról, hogy a hírgyöngyöskéi jelentések szétszakítsanak a világ minden zugába. Nem repsztem fel a bőrt a fején Smenámmal, nem vájom a fogamat kézfogásokkal szennyezett tenyérhülsába.

Egyszerűen kezefogunk.

Carter-mosoly.

És az enyém milyen?

Névtelen, de szintén mosoly.

Olyan, mint a katonáké 1945-ben Torgaunál, a hidroncson.

Ebben a pillanatban az amerikai szavalókórus, észlelve Jimmy tőlük távolodó mozgását (amit a háta mögött a Lincoln is követett), családottságukban megnyomják a tömeget. Jobb kezem a Carteréban, balomban a Smenám, amivel legalább a körülményeket rögzítettem. Carter szabadulni igyekszik, én elvesztem az egyensúlyom, közben a gépet óvom. Hogy talpon maradjak, jobboldal reflexszerűen Carter felsőkarjába kapaszkodom. Carter mosolya egy pillanatra megmerevedik, én meglepve nézek az arcába: izomzata és csontja olyan vékony, mint egy akcelerált kamaszé. Most látom, milyen fáradt. Bőre pergamensárga. Nyakán az állon rögzülő fejbiccentő két inszalagon a bőr szinte laffog. *A testőr elkésztett*, gondolom, amikor felemeli a hangját – ezzel a kárörömmel köszönök el az alsókarom épségétől, mert karatecsapás indítását látom a biztonsági fiú mozdulatában. Carter is megtántorodik, amitől megért engem is. Én is vigyorgok, ő is. Békésen elválnak görcsös ujjaink.

A tülekedés és a hangzavar ijesztővé fokozódik. Amint magamra maradok,

hirtelen üres leszek és semmivé válok. Egyedül a nevetségés kis gépemre figyelek. Exponáltam az élményt, szeretném, ha megmaradna. Ettől az igyekezettől másodpercről másodpercre jövőidejűvé válok és visszanyerem az érzékélesem. Emlékezetem is működésbe lép. Nem tudom honnan és miért, az *Eper és vér* záró tömegjelenete bukkan elő. A kézfogás felé örvénylő, fojtó, préselő törekvésben, mintegy kapaszkodóként, az egyetlen általam ismert, s hozzáam kötődő lényt keresem. A nevét kiáltom. Pedig tudom, hogy még a szomszédom se hallja. És különben is, a nyelv, amelyen megnevezem azt, aki part-ra juttatna ebből az örületből, ebben a nemzetközi kavalkádban – még Bécsben is –, anakronizmusnak hat. És nincs lehetőségem arra sem, hogy az *Eper és vér* fiújához hasonlóan, az egyetemi lépcső magasából, a rendőrkoronon át a lány felé vessem magam, kétségbeesett végső megoldásként, hogy repülésem a fejemre irányzott rendőrbot által utolsó és örök legyen. A demokratikus gesztusból – itt a kezem, a kezem! (hogy disznóláb, ki mondja egy politikuséra) – a legautokratikusabb jelenet képződik: most senki sincs, csak ő, Carter, a többiek tömeg, individuális megsemmisülés a feléje irányuló kezekben, egyben mágikus energiaátadás – mindenki benne akkumulálódik. Az ilyen kézfogások eredeti szándéka más is lehet, mint önreklám. Evilágiasíthatja ami fölötünk történik, megteremtve az illúziót, mintha valódi közünk lenne ahhoz, ami ellenünkre vagy javunkra dől el, tőlünk független régiókban. A kézfogás a közvetlenség megteremtése sorsunk intézésével. Valójában a kompetencia meddő érzete.

Ismét segélykérőn kiáltom az előbbi nevet. Ő talál rám. Meghallom, ahogy féltőn szólít. Érintésnyire elér. Ekkor a tömeg váratlanul kihány bennünket magából. A lovasszoborra nézek (kié is?). A bronz tárgyilagos nyugalma végre jelenidejűvé tesz. Remegek. Feleségem szintén. Valaki azt mondja mellettünk, hogy ez történelmi pillanat volt. Hirtelen nem tudom, mire érti. Majd: valóban, a magam történelmének nyomatékosított pillanata.

Másra értené a lelkendező? Istenem, nem vagyunk egyformák. S igyekszem nem feladni ezt a különbözőést.

Vizelni muszáj, amiről eszembe jut, hogy maradék schillingjeinkért sört kell vennünk. Buszunk indulásáig nyitva levő üzlet után kajtatunk, a kihalt bécsi vasárnapi délelőttben. Mire végre találunk, már nincs idő, hogy alaposan megszemléljük a Ringstrasse korzóját, a Sirk-sarok környékét, a Grabent, ahol *Karl Kraus* előadhatatlan, gigantikus passiójában, *Az emberiség végnapjaiban*, Bécs és a leáldozni megérett Monarchia jellegzetes kreatúrái a történelemből éppen rájuk eső világháború cseményeiről és kimeneteléről dadognak és halandzsáznak, nehezen vagy talán egyáltalán nem eszmélve.

A buszon, a schwechati sörtől enyhe kábulatban, hallgatom a többiek hangos élménybeszámolóit. Állítólag Carter kocsija után fiatal tüntetők siettek, kopsórt húztak végig Bécs utcáin, csillagos-sávos lobogóval letakarva. Mások szerint igen kedves látvány volt az a több százra tehető bécsi kisiskolás, aki kerékpáron, egyenánorákban szegődött Carter nyomába, megszervezett színes rokonszenvtüntetésképp. Mások szerint fölülmúlhatatlan volt a két tárgyaló fél vezető embere marcipánból, az egyik cukrászda kirakatában, mellszoborként. „*Hiába, ezek a bécsiek...!*” – hangzik fel elismerően.

Szorgalmasan iszom. Buszunk már kifelé kóvályog, de mintha bizonytalanul tenné. Látjuk a szovjet hősi emlékművet, előtte az impozáns szökőkúttal. Az emlékműegyüttes – a tényén túl – különösen meglep a méretével. Ha tegnap is látom, talán természetesebb lett volna az Arzenál előtti – emlékeztető T 34-es; bár a történelmi ismereteim mellett még az útikönyv is eligazított, hogy

Bécszet a szovjet hadsereg szabadította fel, emellett még egy kényes érzékenységi, következetes semlegességi politika napi monumentumai is ezek; kis ország egyensúlyozó művészetéé, és szerencséséé.

Mire a sírkövesek és a városi temető között kifelé tartó úton járunk, ebben a szorongást keltő nekropoliszban – a kitűnő sörtől-e vagy a távozáshangulattól –, olyan a fejem, mint egy össze-vissza vágott képmagnó szalagja. Előbb a természettudományi múzeum közet- és őslénytani csodái kavarnak bennem, amit a Kunsthistorisches Museum nyitására várva, „hasznos időtöltésként” néztünk meg. Valahonnan felmerül egy szöveg is, amely azt állította, hogy a természet a maga előrehaladása közben, tűnjék ma számunkra akármilyen változatosnak és áttekinthetetlenül gazdagnak, formáiban lényegében mégis takarékos és gazdaságos. Szinte hangosan felnevetek. A természettudományi múzeumban mást láttunk; a rekonstruált őslények természetellenesnek, grotesknek, már-már a nevetségességig humorosnak, „átgondolatlanul” funkciótlanok tűntek. És gyerekesnek. Kötetlenül játékos fantázia teremtményeinek. Még ha valóban utaltak is előre, mifelénk, az időben, volt bennük valami megmásíthatatlan fölöslegesség, kiküszöbölhetetlen öncél, s ehhez képest kipusztulásuk mindössze mint makacsabb tény állt előttünk. Mégis, arányaikkal, szépen összeillettek a szomszédságukban megcsodálható ősanáinkkal, a Willendorfi Vénusszal.

Kuszált képmagnó perog tovább.

Mert van itt valami, amihez nem jutok hozzá. A kézfogás Carterrel elintézett ügy; az 1934-es kudarcba fulladt bécsi felkelés rendben; a fiúk Schwechatnál (egészségükre ezt a jó sört), '48-ban, rendben . . ., A Mariahilfer Strasse szexbutikjai, a hatvan éven felüli útitársnők által vásárolt kiadós, műanyag férfiszerszám rendben. A Mariahilfer Strasse erősen lejt a művészettörténeti múzeum irányába. Bruegel!

Hát persze!

És Bruegel miért keveredik elő képmagnómról?

Bruegel ismételten a gyerekek miatt.

Az európai embernek, mióta ez a kifejezés jelent valamit, úgyszólván a kezdetektől fogva, volt érzéke az általános és teljes pusztulás képeihez. Bruegel is ismerte a triumfáló Pusztulást, mégsem bénult bele a lelke. Nála az élet lett a legfőbb érték. Minimális program? Nézzük tovább, ahogy ő kimondja. Az élet táplálása erény. Az életető természeti tény, áthatja az embert. Élni öröm. Élni és örülni, öncél, mint a játék. A játék gyermeki, egyben kifejez valamit az életből, nemünkől. A gyermeki játék és a felnőtt öröme méretarányos a világgal. Elrugaskodásaink ettől a mércétől többfélék. Arányt tévesztünk (*Bábel tornya*), csinálmányainkat magunk fölé növesztjük. A Törvényt fordítjuk szembe az Igazzal (*Keresztvitel*). De a legfőbb bűn az élet eleni merénylet (*Betlehemi gyermekgyilkosság*). Végül pedig vezérlőink – legyenek bár eszmék vagy emberek – időről időre kudarcot vallanak (*A vakok*).

Jöjjön tehát a halál diadala?

Nem.

Szívós életkedvünk tért nyer előbb-utóbb.

Mindezt helyezük egy papírsőbe, egyik végén nézőkével, másikon hártypapírral. Tartsuk a jelen fényei felé és lassan forgassuk. Bruegel kaleidoszkópja ma többel szolgál, mint színes káprázattal, nekünk, kiknek életkedvét titkos félelmek fékezik.

A tervezhetőség, irányíthatóság, a kívánt jövő megvalósíthatóságának maga-

biztosságában véghezvitt cselekedeteink ismét lelepleződtek. Teremtőményeink kiszabadultak rövid távra érvényes akaratunk magabízó uralma alól. Ismét elővehetjük a Reményt, a *bizva-bizunk* szomjúhozó bizonytalanságát, rettegő kétegyed, hanem anonim vétkesek kiszámíthatatlan, fenyegető merényletét. Igyezkünk nem hinni minden szónak, amellyel rémképeket festenek elénk. Hiszen most is mások rontották el, amit ez idáig rendben levőnek hitettek el velünk. Valahol valakik, valahogyan megint elfuseráltak valamit. Pedig végig másról folyt a nekünk szánt szöveg. Esetleg mégse történt még semmi jóvátehető? Valamiben meg kell kapaszkodnunk. Márpedig teleológiánk porladó homokkő. Nekünk a Remény marad, mégha Goethe meg is szólna érte bennünket, aki Spinoza pedantériáját szigorúsággá fokozta, megállapítván, hogy a *félelem* és a *remény* az emberi lét két legnagyobb ellensége. A mi tudásunk viszont arra is kiterjed, hogy mennyi áldozata volt a Hirosimára és Nagaszakira ledobott atombombának. A mostani töltetek hatékonyságához képest, ha nem is „elenyészően”, de kevés. A nukleáris robbanóanyag egésze pedig már – állítólag – sok a földnek. Jutna belőle más civilizációknak is. De mit tehetünk? *Istentelenül* magányosan vagyunk. Egy földi Nagy Bummal persze átléphetjük talán magányosságunk jelenlegi határát. Kérdés, hogy megéri-e a halálunkkal hírt adni magunkról. Valószínűleg észre sem vennének bennünket, mint Bruegel hebehurgya Ikaroszat.

Egyik pillanatról a másikra az éjszakai esős bécsi utca van előttem, az egyetem környéke, a templom, ahol Beethovent felravalozták, a régi kórház, meg a mögötte elterülő városrész. A kapualjakban magányos, mozdulatlan arabok. Mi pedig, gyanútlan, patriarchális vidékiek Kelet-Európából, összebújva az ernyők alatt, minden félelem nélkül igyezkünk a néptelen utcákon távoli szállásunk felé. Tudom, hogy ez nem álom, mindez így történt. Erős élmények után, ha fizikai fáradtsággal is társul, történik ez velem: mintha álmodtunk volna, a közelmúlt eseményeinek valamely lényegtelen mozzanata – aprólékosan szemügyre vehetően – kinagyítódik, s egy akkor nem tudatosított, de az eseményekkel egyidőben ható érzelmi töltettel szemlélem az alvás play back játékát.

Amilyen váratlanul elaludtam, olyan váratlanul fölébredtem. Nyújtózkodom, körbenézek a buszon. Utastársainkon erőt vett az éhség. Előkerültek a tartalékélelmek. A rántott szeletek, a fóliába csomagolt sült csirkék, fasírozottak, kiadós húskonzervek, téliszalámik, ilyen-olyan sütemények, termoszban kávé.

Eszik a busz, majdnem Győrig.

Már honi földön jut eszembe, hogy hisz' vasárnap kora délután van. Tchéát szívósan rág és nyel a képzeletemmel még felfogható távolságon belül a népeség túlnyomó többsége. Szinte látom a vasárnapi ebédeket. Hogy ne a nyálam nyeljem, a maradék sörömet hörpölöm. A ringó, le-föl rúgózó, váratlanul zakkanó buszban némi ügyesség szükséges hozzá. Csoda-e, ha a dühöngő tengeri viharban hánykolódó Pürrhon jut eszembe. Mohón faló, a háborgó elemekről tudomást sem vevő disznájának ataraxiája meg sem közelíti a miénket. No és? – kérdezhetné bárki. – Elsőbb a gyomor. Aztán meg, sose volt még úgy, hogy valahogy ne lett volna. Nem érdekes, hogy még ezt a megföllebbezhetetlen bölcsességet is sutba dobhatjuk lassan, mivel a *sebogyan sem lesz* mértékig stornózzhatjuk emberiség-önmagunk lehetőségeit?

Az utolsó kortyokat arra iszom, hogy éltessen bennünket a Remény! Én és Te mi mást tehetnénk?

1981 őszén